

Antalya'da İskân Edilen Muhacirler (1878-1923)

Emigrants Populated In Antalya (1878-1923)

Ali Rıza Gönüllü*

ÖZET

1683'den itibaren Avrupa'dan çekilmeye başlayan Osmanlı Devleti, beraberinde göç hareketlerini de başlatmıştır. Osmanlı topraklarının hacmi daraldıkça, burada yaşayan Müslüman Türk nüfus, devletin hakimiyeti altında bulunan topraklara göç etmeye başlamıştır. Bunun yanında Rusların, Kafkasya'da uyguladığı tehcir esnasında da önemli miktarda bir Müslüman nüfus, Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Rumeli'den, Kafkasya'dan ve Girit'ten göç eden binlerce Müslüman Muhacir, Osmanlı topraklarının merkezi olan Anadolu'da iskan edilmiştir. Bu muhacirlerin Anadolu'da iskan edildiği şehirlerden birisi Antalya'dır. Antalya'ya sevk edilen muhacirler, buraya deniz yolu ile gelmişlerdir. Göçler sonucunda Antalya'da, muhacirlerin iskan edildiği yeni mahalle ve köyler teşekkül etmiştir. Antalya'da iskan edilen muhacirlerin devlet tarafından işleri karşılanmış, ayrıca bunlara ikamet etmeleri için mesken ve bir miktar arazi verilmiştir. Ancak Antalya'ya sevk edilen muhacirlerin beslenme ve barınmalarının karşılanması sırasında, bir takım problemler de ortaya çıkmıştır. Fakat bu problemler merkezi ve mahalli yönetimin işbirliği yapması neticesinde çözüme kavuşmuştur. Ayrıca Antalya'da iskan edilen bazı muhacir grupları, iskan esnasında ve daha sonraki yıllarda muhtelif asayiş olaylarının meydana gelmesine de sebep olmuşlardır.

ANAHTAR KELİMELER

Muhacir, İskan, Göç, Rumeli, Kafkasya, Girit, Osmanlı Devleti, Tehcir, Rusya.

ABSTRACT

Ottoman State withdrawing from Europe since 1683 also started emigration movement. Ottoman Lands reducing caused; Muslim Turkish population emigration to the lands under State dominance. Furthermore, significant amount of Muslim population sheltered to Ottoman State during Russian deportation enforced in Caucasia. Thousands of Muslim Emigrant emigrating from Rumelia, Caucasia and Crete were populated in Anatolia that was the centre of Ottoman lands. One of the cities they have been populated in Anatolia was Antalya. Emigrants sent to Antalya by seaway. As a result of emigrations settling, new neighborhoods and villages occurred in Antalya. Emigrants feeding was provided by the state settling in Antalya and also residence to live and sum land was given. Nevertheless during

* Dr., Öğretmen

feeding and and sheltering of emigrants some problems occurred. But these problems were solved by central and local government cooperation. Besides some emigrant groups settled in Antalya provoked various public crimes during and after populating years.

•

KEY WORDS

Emigrant, Populating, Emigration, Rumelia, Caucasia, Crete, Ottoman State, Deportation, Russia.

GİRİŞ

Tarihinin her döneminde varlığını bilinen ve meydana getirmiş olduğu sonuçlardan dolayı, fert ve toplum hayatını derinden etkileyen göç; “coğrafi bakımdan bir iskan ünitesinden ayrılan kişilerin, başka bir yerde hayatlarını devam ettirmeye karar vermeleri ve bu kararı uygulamaları ile ortaya çıkan bir hadisedir. İnsanlık tarihi kadar eski olan göç kavramı; genel olarak, insan ve insan topluluklarının buldukları bölgelerden, geçici veya sürekli olmak üzere başka bölgelere gitmeleri ve yerleşmeleri sureti ile meydana gelen yer değiştirme hareketidir”¹.

Ayrıca göçler, ortaya çıkma sebeplerine bağlı olarak, şu şekilde bir tasnife tabii tutulmaktadır: “Göçler genellikle iç göçler ve dış (uluslar arası) göçler diye ikiye ayrılmaktadır. İç göçler, bir ülkenin kendi sınırları içerisinde yapılan göçlerdir. Dış göçler ise, uzun süre kalmak ve çalışmak ya da yerleşmek amacı ile bir ülke sınırlarını her iki yönde aşarak yapılan nüfus hareketleridir. Bunun yanında göç hareketlerine katılanların sayısını dikkate alarak, münferit göçler ve kitle göçleri diye bir tasnif de yapılabilir. Ayrıca eğer kişi veya grup, tamamı ile kendi rızası ve iradesi ile hiçbir zorlama olmaksızın daha iyi yaşama, daha verimli geçinme vasıtaları elde etme gibi sebeplerle göç etmeye karar vermişse, meydana gelen bu tür göçlere serbest göç denilmektedir. Mecburi göç ise, insanların buldukları bölgede yaşayabilmeleri için asgari şartların ortadan kalkması halinde yapılan göçlerdir”².

Türk Milleti de tarih sahnesine çıktıktan sonra iktisadi, coğrafi ve sosyal sebepler neticesinde göç hareketlerine başlamıştır. Bu göç hareketleri Türk Milleti’nin kolektif şuurunda, Türk fütühat felsefesinin ve cihan hakimiyeti ülküsünün doğmasına sebep olmuştur. Bu sebepten dolayı Türk Milleti, Asya, Afrika ve Avrupa Kıtaları’na yayılmışlar ve bu bölgelerde hakimiyet kurmuşlardır³.

Ancak, Türk Milleti 1683’deki II. Viyana Kuşatması’ndan sonra hakim olduğu Avrupa topraklarından, devletin hakimiyetinde bulunan diğer topraklara göç etmeye başlamıştır. Nitekim bu olaydan sonra Türk askeri nereden çekilmişse, Müslüman Türk ahali de oradan çekilmek zorunda bırakılmıştır. XVII. Yüzyılın sonlarından itibaren Türk hakimiyetinden çıkan topraklarda meskûn

¹ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara 1997, s.1.

² Saydam, aynı eser, s.1.

³ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ankara 1977, s.30 v.d.

olan Müslümanlar Tuna Nehri'nin güneyine iltica etmişlerdir. 1768-1774'deki Osmanlı-Rus Savaşı öncesi Rusya'nın takip ettiği tehcir siyaseti sonucu da Kazan-Azak arasında yerleşmiş olan Türk toplulukları, Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda bırakılmıştır. XIX. Yüzyılın başına kadar bu bölgeden gelen göçmen sayısı 300 ile 500 bin arasında değişmektedir. Kırım Savaşı sonrası doğuda serbest kalan Rusya, 1859'da Şeyh Şamil'in direncini de kırınca, sayıları 600 bin ile bir milyon arasında değişen Kafkasya Mültecileri, Türk topraklarına göç etmek zorunda kalmışlardır⁴.

Osmanlı topraklarına, Balkanlardan son büyük Müslüman göçmen dalgası da 1877-1878'deki Osmanlı Rus Savaşı (Doksan üç Harbi) ve 1912-1913'teki Balkan Savaşları'ndan sonra gelmiştir⁵.

Türk hakimiyetinden çıkan bölgelerden ve Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına göç hareketi başladığı zaman, buralardan gelen Müslüman Muhacirler Balkanlarda ve Anadolu'da önemli şehirlere iskan edilmişlerdir. Bu şehirler arasında; Kosova, İşkodra, Yanya, Selânik, Edirne, Aydın, Hüdavendigar, İzmit, Kastamonu, Trabzon, Ankara, Konya, Sivas, Erzurum, Van, Bitlis, Ma'mûret-ül Aziz, Diyarbekir, Halep, Trablusgarp, Kıbrıs, Suriye, Beyrut ve Filistin gibi merkezler bulunmaktadır⁶.

1867 tarihli Vilâyet-i Umumiye Nizamnamesi'nin yayınlanmasından⁷ bir yıl sonra Konya Vilâyeti'ne bağlı olduğu bilinen, Antalya (Teke) Sancağı da⁸, devlet tarafından Müslüman Muhacirlerin sevk ve iskan edildiği şehirlerden birisi olmuştur.

Tanzimat'ın ilânına kadar Osmanlı Devleti'ne gelen göçmenlerin iskanı ya doğrudan doğruya Bâb-ı Alî tarafından sınır eyaletlerine gönderilen talimatlara göre, yahut da göçmenlerin bizzat devlete müracaatları üzerine yapılan yardımlarla gerçekleşiyordu. Daha sonraki yıllarda yoğunlaşan göçmen akını üzerine 1878 yılı başlarında İstanbul'da biri özel, diğeri resmi iki yeni teşkilat kurulmuştur. Bunlardan birincisi Milletlerarası Göçmenlere Yardım Komitesi, diğeri ise İâne-i Muhâcirîn Komisyonu idi. Bu komisyon 1894 yılında eskisi kadar

⁴ Nedim İpek, *Mübadele ve Samsun*, Ankara 2000, s.3.

⁵ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çeviri: Bahar Tırnakçı, İstanbul 2003, s.301.

⁶ Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, Ankara 1999, s.174.

⁷ 1867 tarihli Vilâyet-i Umumiye Nizamnamesi ile, 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi yeniden bütün imparatorluğu kapsamak üzere yayınlanmıştı. Bu konuda bakınız. İlber Ortaylı, *Tanzimat'tan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)*, Ankara 1974, s.48.

⁸ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1285, s.86.; İbrahim Hakkı Konyalı, *Alanya (Alaiyye)*, İstanbul 1946, s.260.

göçmen gelmediği gerekçesi ile kaldırılmıştır. Fakat 1897'deki Osmanlı-Yunan Savaşı nedeniyle, Balkanlardan tekrar büyük göç dalgaları gelmeye başlayınca, padişahın başkanlığı altında yeniden Muhâcirîn Komisyon-ı Alî'si kurulmuştur⁹.

İstanbul'da teşekkül eden bu teşkilatlara bağlı olarak, 1878 yılı Haziran ayından itibaren il teşkilatları da kurulmuştur¹⁰. Antalya'da da muhacirlerin iskan ve diğer meseleleri ile alakalı görevleri yapmak üzere Muhâcirîn Komisyonu Başkanlığı teşekkül etmiştir (Ek.1)¹¹. Daha sonra bu komisyonun yerine İskân-ı Muhâcirîn Komisyonu Başkanlığı kurulmuştur¹². İskân-ı Muhâcirîn Komisyonu Başkanlıkları, merkezin yanında vilayetlerde sancaklarda ve kazalarda da teşkilatlanmışlardır. Buna bağlı olarak İskân-ı Muhâcirîn Komisyonu Başkanlığı'nın, Antalya Sancağı'nda ve Antalya'nın Alanya Kazası'nda mahalli teşkilatı faaliyete geçmiştir (Ek.2)¹³.

ANTALYA'DA İSKÂN EDİLEN MUHACİRLER

Coğrafi şartlarının elverişli olması yanında, deniz ulaşımına ve geniş arazi yapısına sahip olan Antalya, tarihin her döneminde önemli göç olaylarına sahne olmuştur¹⁴. Antalya, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından sonra da Müslüman Türk Muhacirler tarafından meydana getirilen önemli göç dalgaları ile karşılaşmıştır¹⁵.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin son zamanlarından itibaren Rumeli'den, Kafkasya'dan ve Girit'ten Antalya'ya hicret eden ve Antalya'da iskan edilen Müslüman Türk Muhacirler üzerinde duracağız.

RUMELİ MUHACİRLERİ

1877-1878 Osmanlı Rus savaşı esnasında ve savaş sonrasında, Rusların ve Bulgarların Rumeli'de takip ettikleri imha politikası sonucu, Müslüman nüfus yerini yurdunu terk etmiş ve Varna, Şumnu, Edirne, Makedonya ve İstanbul

⁹ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)* Ankara 1995, s.106-107.

¹⁰ Halaçoğlu, aynı eser, s.106.

¹¹ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1302, s.114.

¹² *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1322, s.144.

¹³ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1322, s.165.

¹⁴ Muhammet Güçlü, *XX. Yüzyılın İkinci Yarısında Antalya*, Antalya 1997, s.40.

¹⁵ Ali Rıza Gönüllü, *Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.), İstanbul 2008, s.13.; Hayati Doğanay, "Dıştan Anadolu'ya Göçün Nüfus Artışı Üzerindeki Etkilerine Genel Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Sayı: 12, Ankara 1980, s.351.

gibi Osmanlı merkezlerine yığılmıştı. Bâb-ı Âli de, bu muhacirlerin büyük bir kısmını daimi olarak yerleştirmek üzere Anadolu'ya sevk etmiştir¹⁶.

Bu arada Antalya'nın sahil şeridinde mevcut olan arazilerde, 25.000 muhacirin iskan edilebileceği öğrenilince, Muhâcirîn Komisyonu, Varna ve Selânik Limanları'nda sevk edilmeyi bekleyen Çerkes, Tatar ve Kıpti muhacirlerin bir kısmını bu bölgeye yerleştirmek üzere, 14 Mart 1878 tarihinde Sadaret'ten izin istemiştir. Fakat bu teşebbüsün sonucu bilinmemektedir¹⁷.

XIX. Yüzyılın son yıllarında Antalya'da iskan edilen muhacir grupları arasında Tuna Muhacirleri de bulunmakta idi. Antalya'da hamiyet sahibi kişiler tarafından yapılan yardımlarla, yetmiş hane inşa edilmiş ve bu hanelere Tuna Muhacirleri yerleştirilmiştir. Konya Vilâyeti tarafından, Dahiliye Nezâreti'ne, "Tuna Muhacirleri'nin iskan edildiği bu mahalleye, Kıımlı isminin verildiği" bildirilmiştir. Bu konuda Dahiliye Nezâreti 19 Aralık 1886 tarihinde, Muhâcirîn Komisyonu Başkanlığı'na malumat vermiş ve gerekli işlemin yapılmasını istemiştir¹⁸.

Rumeli'den göç eden muhacirlerin Anadolu'ya sevk edilmesi esnasında, Filibe Muhacirleri'nden bir grup da, iskan edilmek üzere Suriye Vilâyeti'ne gönderilmişti. Ancak Filibe Muhacirleri Suriye'de iskan olunmak istememişler ve geri dönüşleri esnasında, Antalya'ya uğramışlardır. Filibe Muhacirleri, Antalya'da buldukları sırada, tezkirelerinde İzmir'e gitmeleri kayıtlı olmasına rağmen, burada iskan edilmek için müracaat etmişlerdir. Dahiliye Nezâreti tarafından 29 Kasım 1888 tarihinde Muhâcirîn Komisyonu Başkanlığı'na "Filibe Muhacirlerinin yapmış olduğu bu hareketlilik hakkında, malumatlarının olup olmadığı" sorulmuştur¹⁹. Bunun üzerine Muhâcirîn Komisyonu Başkanlığı tarafından, Dahiliye Nezâreti'ne şu cevap verilmiştir. "Muhacirlerin bir mahalden diğer bir mahalle nakl-i hane etmeleri sonradan icra kılınan talimatla yasaklanmıştır. Bu suretle terk-i mesken edenlere, yerli ahaliden kabul edilerek, gidecekleri mahallerde devlet tarafından yardım yapılmayacaktır. Gerekli tahkikat yapıldıktan sonra bu muhacirler, Şam'da iskan olunmayarak, misafir olarak kalmak için Antalya'ya gitmişler ise, iadeleri sefaletlerine sebep olacağından, Antalya tarafından talimata uygun olarak, arazi verilerek iskan edilmeleri lazım gelecektir. Ancak Suriye Vilâyeti tarafından bu muhacirler iskan edilmiş ve da-

¹⁶ İpek, aynı eser , s.172.

¹⁷ İpek, aynı eser, s.203.

¹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Mektubi Kalemî, (BOA. DH. MKT.), nr.1385/103.

¹⁹ DOA. DH. MKT. nr.2559/57. Lef.1.

ha sonra da bunlar iskan mahallini terk etmişler ise, bunların hane ve arazilerinde başkaları iskan edilecek, ayrıca bu muhacirlere Antalya tarafından bir şey verilmeyecektir. Bu muhacirler, yerli halk gibi muamele görecektir, yani iskan için gerekli olan her türlü işlem kendileri tarafından gerçekleştirilecektir. Bunun için Suriye Vilâyeti ile haberleşerek, buradan alınacak olan bilgiye göre muamele yapılması lazım gelmektedir (22 Aralık 1888)²⁰.

Balkan Harbi sırasında da (1912-1913) Selânik Limanı'ndan başta İzmir ve İstanbul şehirleri olmak üzere, Anadolu'nun Antalya, Mersin, İskenderun ve Suriye gibi sahil limanlarına çok sayıda muhacir taşınmıştır²¹. Bu arada Aydın Vilâyeti'nin daha fazla göçmen isti'âbına tahammülü olmadığından, bu vilâyete bundan böyle muhacir gönderilmemesi istenmiştir. Aydın Vilâyeti'nin bu talebi dikkate alınmış ve Selânik'te harekete hazır olan 6.000 göçmenin İzmir'e çıkarılmayarak, Antalya İskelesi'ne nakilleri Sadâret tarafından kararlaştırılmıştır²².

Bunun yanında Balkan Harbi'nden sonra Antalya'ya hicret eden Müslüman Türk Muhacirlerden, Antalya Merkez Kazası'nda 30 hanede 119 nüfus²³, Antalya'nın Alanya Kazası'nda da 4 hanede 13 nüfus ikame edilmiştir²⁴.

KAFKASYA MUHACİRLERİ

XIX. Yüzyılın başlarından itibaren Kafkasya'da başlayan Rus tehdidi, 1850'li yılların sonuna doğru etkili olmaya başlamıştır. Bu yıllarda Kafkasya'yı istila etmeye başlayan Rusya, bu bölgede yaşayan halkı da, zorla tehcire tabi tutmuştur. Rus tehciri sonucunda Kafkasya'da yaşayan yerli halklardan bir kısmı Anadolu'ya hicret etmiştir²⁵. Kafkasya Muhacirleri, XIX. Yüzyılın son yıllarından itibaren Konya Vilâyeti'ne gelmeye başlamıştır. Konya Vilâyeti tarafından, Kafkasya'dan gelecek olan 9.100 nüfus muhacirden, 4 bin nüfusun Antalya, Isparta ve Burdur'da yerleştirilmek üzere deniz yolu ile Antalya Limanı'na ve 2 bin nüfusun Niğde'de iskan olunmak üzere Mersin İskelesi'ne çıkarılması, ayrıca 3 bin nüfusun da Konya merkezine gönderilmesi planlanmıştır. Konya Vilâyeti'nin yapmış olduğu bu dağıtım planı hakkında, Dahiliye Nezâreti tarafından Muhâcirîn Komisyonu Başkanlığı'na bilgi verilmiştir. Ayrıca Dahiliye Nezâreti, "Muhacirlerin bulunduğu mahallerden, iskan mevkisine hareket

²⁰ Aynı Belge. Lef.2.

²¹ Halaçoğlu, aynı eser, s.55.

²² Halaçoğlu, aynı eser, s.58.

²³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Toprak İskan Genel Müdürlüğü, (BCA. TİGM.), Fon Kodu (F. K.) 272.0.0.12. Yer Numarası (Y.N.) 52.121.22. Lef. 3-4

²⁴ Aynı Belge. Lef. 5.

²⁵ Saydam, aynı eser, s.72 v.d.

etmeden dört gün evvel malumat verilmesini, muhacirlerin nakilleri için vapur tedarik edilmesini ve muhacirlerin nakliye masraflarının ödenmesine dair gerekli muamelenin yerine getirilmesini”, Muhâcirîn Komisyonu Başkanlığı’ndan talep etmiştir (7 Ekim 1890)²⁶.

Ancak Konya Vilâyeti’nin bu dağıtım planını yaptığı sırada, Konya Vilâyeti Meclis-i İdaresi tarafından, Kafkasya’dan hicret edecek olan 9.100 nüfustan yalnız 1.500 muhacirin vilâyet dahilinde iskan olunmasına karar verilmiş ve bu karar vilâyet makamına beyan edilmiştir. Fakat Konya Vilâyeti tarafından, Meclis-i İdare’nin almış olduğu bu karara itibar edilmemiş ve Kafkasya’dan gelecek olan 9.100 muhacirin hepsinin, Konya Vilâyeti’nde iskan olunabileceği, bir defa daha Muhâcirîn Komisyonu Başkanlığı’na bildirilmişti. Konya Vilâyeti’nin yapmış olduğu bu talep üzerine, Muhâcirîn Komisyonu Başkanlığı tarafından, Kafkasya’dan gelecek olan muhacirlerin hepsi Konya Vilâyeti’ne sevk olunmuştur. Yalnız Konya Vilâyeti, bir müddet sonra Kafkasya’dan gelecek olan 9.100 nüfus muhacirin, Konya’da iskan edilmesi konusunda, Muhâcirîn Komisyonu Başkanlığı’na yapmış olduğu müracaatın yanlış olduğunu anlamış ve bu yanlıştan dönmek istemiştir. Bunun için Konya Vilâyeti tarafından, Dahiliye Nezâreti’nden, “Vilâyet içinde o kadar nüfusun iskanına kafi verimli boş arazi bulunmadığı ve bu sebepten dolayı, adı geçen muhacirlerin hepsinin gönderilmesi halinde, hem muhacirler hem de mahalli halk müşkülata uğrayacağından dolayı, Antalya İskelesi’ne çıkarılmış olan 2.700 nüfus muhacirin Antalya tarafından iskanı olunması, geri kalan muhacirlerin de Kastamonu, Ankara, Ma’mûret-ül Aziz ve Adana Vilâyetleri’ne sevk ve iskanı edilmesi” talep edilmiştir²⁷.

Ancak 8 Kasım 1890 tarihinde çıkarılan padişah irâdesinde, “Muhacirlerin hicretlerini kabul etmeden evvel, muhacirlerin iskan olunacakları mahallerin tayin edilmesi ile nakil ve iskan masraflarının temin olunması, ayrıca muhacirlerin gönderildikleri mahalde iskan edilmeyerek misafir olarak kalması veya bir yerden başka bir yere gönderilmesi gibi sefalet ve perişanlıklarına sebep olacak ahvalin meydana gelmesine asla izin verilmemesi” yetkililerden talep edilmekte idi. Bu sebepten dolayı Dahiliye Nezâreti tarafından, “Kafkasya’dan gelecek olan muhacirlerin sefaletten ve yerli ahalinin müşkülât ve mağduriyetten uzak kalmalarını temin edecek surette bir karar almak ve bu konuda gerekli tetkikleri yapmak için Muhâcirîn Komisyonu Reis-i Sânisî, nezârete davet edilmiş ve bir görüşme yapılmıştır”. Bu görüşmenin sonunda Dahiliye Nezâreti tarafından 10 Kasım 1890 tarihinde Sadaret Makamı’na gönderilen yazıda, “Kafkasya’dan

²⁶ BOA. DH. MKT. nr.1768/80.

²⁷ BOA. DH. MKT. nr.1779/118

gelen muhacirlerin nüfusu her ne kadar 9.100 kişiden ibaret ise de, bu muhacirlerden 400 hanede ikamet eden iki binden fazla nüfusun Kastamonu'da iskan olunmak üzere, ilkbaharda hicret edecekleri ve bu muhacirlerin iskan mahallerinin tespit edilmiş olduğu, Antalya'ya çıkmış olan muhacirlerden beş bin kadar nüfus muhacirin, vilâyette yer olmadığı halde Konya'ya gönderilmeleri bunların sefaletlerine sebep olacağından dolayı, muhacirlerin nakli için kiralanmış vapurlardan dördünün Mersin İskelesi'ne gönderilerek, Adana'da mevcut olan boş arazilerde acil olarak iskan edilmeleri ve böylece beş bin kadar nüfusun yerleşmesinin sağlanmış olacağı, artık Konya'ya muhacir sevk edilmesinden vazgeçilerek, Adana Vilâyeti'ne malumat verilmesi için Muhacirîn Komisyonu Başkanlığı'na tebligat yapılması" istenmiştir. Bunun yanında Dahiliye Nezâreti, "Elde yazılı defterlerde, Konya'da bin altı yüz hanenin iskanına yetecek miktarda boş arazi mevcut olduğu için, Konya'ya muhacir sevk edildiğini", Sadaret Makamı'na açıklamak mecburiyetinde kalmıştır²⁸.

Sadaret tarafından Dahiliye Nezâreti'nin bu talebi uygun görülüş ve Muhacirîn Komisyonu Başkanlığı'na, "Adı geçen vapurların Mersin'e sevk edilmesi ve Kafkasya Muhacirleri'nin Adana dahilindeki boş arazilere yerleştirilmeleri" emri verilmiştir. Aynı zamanda Sadaret, Konya Vilâyeti'ne de "Kafkasya Muhacirleri'nden Antalya İskelesi'ne çıkarılmış olan 2.700 nüfusun, Antalya'da iskan edilmesini, Konya Vilâyeti Meclis-i İdaresi'nin almış olduğu karara göre, vilâyet dahilinde 1.500'den fazla muhacirin iskan edilmesinin mümkün olmadığını, fakat alınmış olan bu karara vilâyet tarafından da uyulmadığını, padişah irâdesine uygun olarak gerek muhacirlerin ve gerek yerli ahalinin sefalet ve mağduriyetten muhafaza edilmesi için ve Adana Vilâyeti'nde yeterli miktarda boş arazi bulunmasından dolayı, 5.000 kadar muhacirin, adı geçen vilâyete sevk edilmesinin uygun görüldüğünü" bildirmiştir. Bununla birlikte, "Vilâyetten yapılan talep üzerine Kafkasya'dan gelen 9.100 nüfus muhacirin, Konya'ya gönderildiğini ve Konya'da iskan edilecek olan muhacir miktarında meydana gelen karışıklıkla ilgili olarak, gerekli tahkikatın yapılacağını", Konya Vilâyeti'ne ihtar etmiştir²⁹.

Konya Vilâyeti'nde bu gelişmeler olduğu sırada, Kafkasya'nın Kuban ahâlisinden olan ve Osmanlı topraklarına hicret etmelerine padişah irâdesi ile izin verilen muhacirlerden kadın ve erkek 2.412 nüfus muhacir, Gazi Kaptan'ın idaresinde bulunan Rusya'nın Filut ve Velenter Kumpanyası'na ait Avril isimli gemi ile Karadeniz Boğazı'ndan geçerek Antalya İskelesi'ne ulaşmak üzere ha-

²⁸ Aynı Belge. Lef.1

²⁹ Aynı Belge. Lef.1.

reket etmiştir. Muhacirler için gerekli olan malzemeyi ikmal etmekle görevlendirilen Padişahın Yaver Mülâzımları'ndan Hacı İbrahim Efendi de, bu gemide bulunmakta idi. Kafkasya Muhacirleri'nin Antalya'ya hareket ettiğine dair malumat, Karadeniz Boğazı Muhafızlığı Vekâleti'nden 3 Kasım 1890 tarihinde Tophâne-i Amire Müşirliği'ne de bildirilmiştir³⁰.

Anadolu'ya yapılan muhaceret sırasında ve muhacirlerin iskan edilmesi süresinde bir çok mesele de ortaya çıkmıştır. Bu meselelerin arasında, muhacirlerin iaşelerinin karşılanması ve barınmalarının sağlanması başta gelmektedir. Ancak bütün olumsuz şartlara rağmen mahalli ve merkezi yönetimler tarafından, muhacirlerin iaşe ve barınma ihtiyaçlarının temin edilmesi için her türlü gayret gösterilmiştir. Bu arada iskan edilmek üzere Antalya'ya gönderilen Kafkasya Muhacirleri'ne verilecek olan ekmek tayinat miktarı da, muhacirler tarafından az bulunmuştu. Muhacirlerin isteği üzerine, Konya Vilâyeti tarafından, "Muhacirlerden zengin ve servet sahibi olanlar istisna edildikten sonra, dul ve acuzeden iş-güç sahibi olmayanlardan on yaşına kadar olanlara 100'er dirhem ve yukarısına 200'er dirhem ekmek tayinatı verilmesinin Muhâcirin Talimatı gereği olduğu, ancak şu anda muhacirler arasından zengin ve servet sahibi olanlarını ayırmanın imkansız bulunduğu, muhacirlere verilen ekmek tayinat miktarının ne küçük ve ne de büyük şahısları idare etmediği ve bu sebepten dolayı adı geçen miktarların yüzer dirhem arttırılması", Dahiliye Nezâreti'nden talep edilmiştir. Dahiliye Nezâreti de 15 Şubat 1891 tarihinde Muhacirîn Komisyonu Başkanlığı'ndan, "Adı geçen muhacirlerin geçici olarak ve mecburen kalacakları bir ay müddet için on yaşından aşağı olanlarına 200'er dirhem, yukarısına da 300'er dirhem ekmek tayinatı verilmesi için gerekli işlemin yapılmasını" talep etmiştir³¹. Konya Vilâyeti'nin Kafkasya Muhacirleri'ne verilecek olan ekmek tayinat miktarının arttırılması talebi, Muhâcirin Komisyonu Başkanlığı tarafından da muvafık bulunmuştur. Ayrıca bu talep Meclis-i Mahsus-u Vükela'da da müzakere edilmiştir. Bu müzakere sonucunda, Meclis-i Mahsus-u Vükela tarafından da Kafkasya Muhacirleri'ne verilecek olan ekmek tayinat miktarının arttırılması uygun görülmüştür. Bu konuda Meclis-i Mahsus-u Vükela'nın da, olumlu karar alması üzerine, Dahiliye Nezâreti tarafından 11 Mart 1891 tarihinde Konya Vilâyeti'ne, "Muhacirlere talep edilen miktarda ekmek tayinatı verilmesi, ayrıca adı geçen muhacirlerin uzun müddet buldukları yerde kalmaları hem kendilerinin sefaletine, hem de devlet tarafından fazla masraf ya-

³⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat, (BOA. Y. PRK. ASK.), nr.60/45.

³¹ BOA. DH. MKT. nr.1829/69.

pılmasına sebep olacağından uygun bulunmadığı, ilkbahar mevsiminin gelmesi ile birlikte iskan muamelesinde müşkülât kalmamış olmasından dolayı, muhacirlerin yerleştirilmesi için bir an evvel gerekli çalışmanın yapılması”, talimatı verilmiştir³².

Yine “Antalya’ya gelen Kafkasya Muhacirleri, kısım kısım iskan mevkilerine sevk edilmekte idi. Bunların iskan edileceği haneler de yakın zamanda inşa edilecekti. Ancak bu muhacirlerin çocuk ve hanımları, hanelerin inşaatlarının tamamlanmasına kadar, çadır olmadığından dolayı, yağmur altında ve günün karşısında bulunmakta idiler. Bu sebepten dolayı Teke Mutasarrıflığı, Kafkasya Muhacirleri’nin bir müddet barınmalarını sağlamak için, Dahiliye Nezâreti kanalı ile Redif Debboyları’ndan geçici olarak çadır verilmesi talebinde bulunmuştur”. Ancak Teke Mutasarrıflığı’nın bu isteği, Ser Askerlik tarafından debboylardan eşya alınmasının yasak olması sebebi ile olumsuz karşılanmıştır. Bu olumsuz tavır karşısında, Teke Mutasarrıflığı tarafından tekrar Konya Vilâyeti’nden, “Antalya ve Alanya Redif Debboyları’ndan 250 adet çadır verilmesi için, Antalya Redif Kumandanlığı’na, Seraskerlik Makamı’nca izin verilmesi” talep edilmiştir. Teke Mutasarrıflığı’nın bu talebi Konya Vilâyeti tarafından, 8 Nisan 1891 tarihinde Mâbeyn-i Hümayun Baş Kitâbeti’ne bir telgrafla bildirilmiştir³³.

Bu arada, “Antalya’ya sevk edildikleri halde, bir kısım Kafkasya Muhaciri yedi aydan beri iskan olunmamıştı. Bunun üzerine muhacirlerden bir çok imza ile Antalya’dan Padişahlık Makamı’na bir dilekçe gönderilmişti. Kafkasya Muhacirleri bu dilekçede; “Kendilerine sahilde iskan edilmek üzere bazı yerler gösterilmekte olduğunu, halbuki yüksek mahallere alıştıklarından dolayı, sahillerde ve sıcak yerlerde iskan edilmelerinin sıhhatlerini ihlal edeceğini, ayrıca dağlarda pek çok boş arazi bulunduğunu ve aralarından vuku bulmakta olan ölüm olaylarına nihayet vermek üzere hızlı bir şekilde iskan edilmelerini” talep etmişlerdir. Ayrıca Kafkasya Muhacirleri bu dilekçede “Antalya Mutasarrıfından da şikayetçi olduklarını” belirtmişlerdir. Ancak daha önce devlet tarafından, bu muhacirlerin iskan edilecekleri yerler hazırlanmış ve bu durum kendilerine bildirilerek, onayları alınmıştı. Muhacirler tarafından da, bu iskan mahalleri ile ilgili olarak şikayetçi olmayacaklarına dair, devlete teminat verilmişti. Bütün bu işlemler tamamlandıktan sonra da, muhacirlerin celp edilmeleri sağlanmıştı. Bununla birlikte Kafkasya Muhacirleri tarafından gönderilmiş olan bu şikayet

³² BOA. DH. MKT. nr.1817/74.

³³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratu, (BOA. Y. PRK. UM.), nr.21/64.

dilekçesi padişah tarafından dikkate alınmış ve bunun üzerine, bir İrâde-i Seniyye çıkarılmıştır. Bu padişah irâdesinde, “Muhacirlerin içinde buldukları perişan hal ve sefaletleri ileride karışıklığa meydan verebileceğinden dolayı, bu husus hakkında bir an evvel gerekli tedbirlerin alınması”, yetkili makamlara emredilmiştir (2 Mayıs 1891)³⁴.

Ayrıca, “Antalya’da bulunan Kafkasya Muhacirleri’nden 208 hane halkı, kendileri için ayrılmış olan bir mahalde iskan edilmelerine muvafakat ederek, iskan mahalline hızlı bir şekilde gönderilmelerini talep etmişlerdi. Ancak bu muhacirlerin geçici bir süre için, ikamelerini sağlayacak olan çadırların, Redif Debboyu’ndan verilmesi için Kumandanlığı’na müracaat edilmiştir. Kumandanlık tarafından da çadırların muhacirlere verilmesi için, Ser Askerlik’e başvurulmuştur. Fakat mahalli kumandanlığın bu talebine, Ser Askerlik tarafından bir cevap verilmemiştir”. Bunun üzerine Konya Vilâyeti, bu konunun bir an evvel halledilmesi için, Dahiliye Nezâreti’ne başvurmuştur. Dahiliye Nezâreti de 18 Mayıs 1891 tarihinde Ser Askerlik’den, “Konya Vilâyeti tarafından talep edilen ve muhacirlerin ikame etmelerini sağlayacak olan çadırların verilmesi için gerekli işlemin yapılmasını ve neticesinin bildirilmesini” istemiştir³⁵.

Bir müddet sonra da, “Antalya’da misafir olarak bulunan 600 haneden fazla Çerkes Muhacirden bir bölümünün, tedarik olunan mahalle iskan olunmak üzere sevk olunmasına, Antalya Mutasarrıflığı tarafından karar verilmiştir”. Bu konu hakkında Antalya Mutasarrıflığı Vekâleti’nden, Dahiliye Nezâreti’ne telgrafla gerekli malumat verilmiştir. Dahiliye Nezâreti de bu telgrafi, bilgi sahibi olunması için Muhâcirîn Komisyonu Başkanlığı’na göndermiştir (26 Mayıs 1891)³⁶.

Yine, “Konya Vilâyeti dahiline hızlı bir şekilde iskan edilmek üzere sevk edilen Çerkes Muhacirlerinden, Antalya’da bulunan 400 haneden 100 hanesinin, merkez vilâyete bağlı olan Akşehir ve Ilgın Kazaları’na iskan edilmeleri kararlaştırılmış ve sevk işlemleri gerçekleştirilmişti. Antalya’da kalan 300 hane halkına da defalarca değişik arazi gösterilmiş, fakat bunlar kendilerine ayrılan arazileri beğenmemişti. Bu muhacirler İbradililer (İbradı) ile Akseki dahilindeki Ormanaliler (Ormana) arasında tartışma konusu olan Anif Yaylası ile Doğanzâdeler uhdesinde bulunan Antalya dahilindeki Çakış Çiftliği’nde iskan edilmelerini istemişlerdir. Yalnız bu mahallere iskan edilmelerinin uygun olmaya-

³⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Dahiliye, (BOA. İ. DH.), Dosya No:1226, Gömlek Sıra No: 95953. 1308. N/23.

³⁵ BOA. DH. MKT. nr.1883/94.

³⁶ BOA. DH. MKT. nr.1836/33.

cağına dair, mahalli yöneticiler tarafından Çerkes Muhacirlere gerekli uyarı yapılmış olmasına rağmen, kendilerine tesir edilememiştir. Hatta Çerkes Muhacirler bu iki mahalden başka yerde iskan olunmalarını kabul etmeyecekleri ve tayinatlarının yeterli miktarda olmadığı beyanı ile Muhacirler Komisyonu Reisi'nin hanesini basmışlar ve rast geldikleri şahısları sopalarla yaralamışlardır. Bu olaylar üzerine, muhacirlerin cemiyeti zabıta tarafından dağıtılmıştır. Ancak Antalya'nın mahalli yöneticileri, Çerkes Muhacirler Anif Yaylası'na sevk oldukları takdirde, Ormanaliler ile İbradililer birleşerek bir vukuatın meydana gelmesine sebebiyet verebileceklerini düşünmekte ve meydana gelecek kötü bir hadiseyi önlemek için, bu muhacirlerin Çakış Çiftliği'nde iskan edilmelerini sağlamak istiyorlardı. Bunun içinde Çakış Çiftliği'ne tasarruf eden Doğan-zâde eytamına ya münasip bir bedel veya bu çiftliğe mukabil başka bir mahal verilmesi neticesinde muvaffakiyetlerinin alınması lazımdı. Bu temin edildiği takdirde, Çerkes Muhacirlerin Çakış Çiftliği'nde iskan edilmeleri gerçekleşmiş olacaktı. Bu esnada Teke Sancağı İdare Heyeti tarafından, "Çerkes Muhacirlerin çarşıda ve hükümet civarında silahlı olarak dolaşmalarından, ayrıca bu muhacirlerin uzun müddet sükut etmelerine imkan bulunmadığından ve memleketin asayişini muhafaza etmek maksadı ile Çerkes Muhacirlerin şimdiden Çakış Çiftliği'ne sevk edilmeleri uygun görülmüş, ayrıca tayinat miktarlarının artırılmasına karar verilmiştir". Bunun yanında Teke Sancağı İdare Heyeti tarafından, bu karar hakkında Konya Vilâyeti'ne malumat verilmiş ve bu konuda gerekli işlemin yapılması istenmiştir³⁷. Konya Vilâyeti de, "Teke Sancağı İdare Heyeti tarafından Çerkes Muhacirlerin Çakış Çiftliği'nde iskan edilmesi ve bu muhacirlerin tayinat miktarının artırılması yönünde almış olduğu kararı", Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir³⁸.

Bu esnada Konya Vilâyeti'ne bağlı olan Hamid-abad ve Burdur Sancakları'nda bulunan 270 hane muhacir de, adı geçen sancaklar ile vilâyet merkezinde kendileri için ayrılmış olan arazileri kabul etmemiş ve Karahisar-ı Sahip Sancağı'nın Sanduklu Kazası dahilinde iskan edilmelerini Konya Vilâyeti'nden ısrarla talep etmişlerdir. Konya Vilâyeti de, "Burdur ve Hamid-abad Sancakları'na yerleştirmek istenen muhacirlerin, istekleri doğrultusunda Karahisar-ı Sahip Sancağı'nın Sanduklu Kazası'nda iskan edilmesine izin verilmesini veya zorla vilâyet dahilinde iskan edilmelerini", Dahiliye Nezâreti'nden talep etmiştir³⁹.

³⁷ BOA. DH. MKT. nr. 1841./107. Lef.1

³⁸ Aynı Belge. Lef.2.

³⁹ Aynı Belge. Lef.2.

Dahiliye Nezâreti de 14 Haziran 1891 tarihinde, “ Bu muhacirlerin Sanduklu Kazası’nda iskanlarına kafi uygun boş arazi olup-olmadığının Hüdavendigâr Vilâyeti’nden sorulduğunu ve alınacak cevaba göre gerekli işlemin yapılacağını, Antalya’da bulunan muhacirlerin de hükümet emirlerine karşı bu derece muhalefet sergilemeleri ve kötülük icra etmeleri ile beraber, Çakış Çiftliği’nde iskanları tasvip edilecek olduğu takdirde, bu araziye bedel olan diğer arazi ile sahiplerinin arzusu doğrultusunda işlem yapılmasını, şayet muvafakat sağlanamaz ise, Teke Sancağı ile sair mahalde bulunan ve muhacir iskanına uygun olmayan arazilerin müzayedeye yolu ile satılmasını ve elde edilen gelir ile Çakış Çiftliği’nin satın alınma işleminin gerçekleştirilmesini ve bu işlemin sonucunda Çakış Çiftliği’nin Çerkes Muhacirlere tahsis edilmesi için lazım gelen muamelelerin yerine getirilmesini”, Sadaret Makamı’ndan talep etmiştir⁴⁰.

Bir müddet sonra, iskan edilmek gayesi ile Konya Vilâyeti’ne gönderilen Kafkasya muhacirlerinden 180 hane halkı için de, Antalya Sancağı’nın Boğazak Mevkii’nde yapılmakta olan hanelerin inşaatı ikmal edilmiştir. Meydana gelen bu yeni köye, padişahın ismine nispet olarak, Hamidiye isminin verilmesi, Konya Vilâyeti’nin talebi üzerine Dahiliye Nezâreti tarafından uygun görülüş ve bu konuda bir İrâde-i Seniyye çıkmıştır. Bu padişah irâdesine dayanılarak, Antalya’nın Boğazak Mevkii’nde teşekkül eden ve muhacirlerle meskun olan bu köye, Hamidiye isminin verildiği hakkında, Dahiliye Nezâreti tarafından, Konya Vilâyeti’ne, Sicil-i Nüfus İdâre-i Umûmiyesi’ne, Muhâsebe’ye ve Divân-ı Hümâyûn Beylikçiliği’ne malumat verilmiş ve bu konuda gerekli işlemin yapılması istenmiştir (27 Ekim 1891)⁴¹.

Bu arada Antalya Sancağı’nın Akseki Kazası’na bağlı Ormana Köyü halından Abdullah imzası ile Manavgat’tan Padişahlık Makamı’na bir telgraf çekilmiş ve bu telgrafta; “Tasarruflarında bulunan arazilerine muhacirlerin iskan edilmekte olduğu bildirilmiş ve gereğinin yapılması” istenmiştir. Teke Mutasarrıflığı’ndan alınan cevap üzerine, Dahiliye Nezâreti tarafından, Konya Vilâyeti’ne 1 Kasım 1891 tarihinde gönderilen yazıda; “Adı geçen arazilerin kanunen muhacirlere verilecek olan boş arazilerden olduğu, Ormana ahalisinin şikayet ettiği ve istida ile yerine getirilmesini istediği taleplerin, oraya muhacir iskanına teşebbüs olunmasından dolayı meydana gelen başkaldırı hareketlerinden olduğu, bu tür arazilerin, eski sahipleri tarafından müdahale yapılması sebebi ile boş bırakılmasının uygun olmadığı ve adı geçen arazilere muhacirle-

⁴⁰ Aynı Belge. Lef.3.

⁴¹ BOA. DH. MKT. nr.1883/33.

rin iskan edilmesinin sağlanması için gerekli işlemin yapılması" talep edilmiştir⁴².

1892 yılının ilk aylarında da Antalya'ya sevk olunan Kafkasya Muhacirleri'nden açıkta kalanların ikamet etmeleri için, Antalya'da iki han kiralanmıştı. Bu iki hana icar bedeli olarak aylık 3.250 kuruş verilecekti. Bu miktar paranın kira bedeli olarak kabul edilmesi ve aylık olarak ödenmesine izin verilmesi, Konya Vilâyeti tarafından Dahiliye Nezâreti'nden talep edilmiştir. Dahiliye Nezâreti de 19 Şubat 1892 tarihinde Muhâcirin Komisyonu Başkanlığı'ndan, "Antalya'ya sevk olunan Kafkasya Muhacirleri'nden açıkta kalanların ikamesi için kiralanmış olan iki adet hana, kira bedeli olarak verilecek olan aylık 3.250 kuruşun kabulünü ve tediye edilmesini" istemiştir⁴³. Ancak Muhâcirin Komisyonu Başkanlığı tarafından Dahiliye Nezâreti'ne verilen cevapta, "Muhtaç muhacirlerin ekmek tayinatı ve nakil masrafından başka ortaya çıkacak olan masraflarının, mahalli belediyeler tarafından ödenmesi gerektiği ve bundan dolayı adı geçen hanların icar bedellerinin belediye tarafından karşılanmasının zorunlu olduğu, fakat bu surette ödenmesi kabil değilse Muhâcirin Tahsisatı'na mahsuben emval-i mahalliyeden sarf ve itasının lazım geleceğinden dolayı, buna göre hareket edilmesinin icap ettiği, ayrıca adı geçen muhacirlerin uzun müddet kiralık hanlarda ikamet etmelerinin caiz olmayacağından dolayı, bunların bir an evvel iskan mahallerine sevk olunmaları" istenmiştir. Dahiliye Nezâreti de 9 Mart 1892 tarihinde Konya Vilâyeti'ne, Muhacirin Komisyonu Başkanlığı'nun bu cevabını bildirmiş ve buna uygun olarak hareket edilmesi talimatını vermiştir⁴⁴.

Bu arada Antalya'ya sevk edilen muhacirlerden bir kısmı da, burada bulunan medreselere yerleştirilmişti. Bu olayda Antalya halkı arasında rahatsızlığa sebep olmuştur. Antalya Müftüsü Hüseyin Efendi ve 11 arkadaşı tarafından⁴⁵ 10 Kasım 1892 tarihinde Mâbeyn-i Hümâyun Baş Kitâbeti'ne çekilen telgrafta bu konuda şöyle denilmektedir; "Medreselerimiz, muhacirlerin oturtulması ile zapt edilmiş ve talebelerimiz sokak arasında kalmışlardır. Ulema ve talebenin bu hallerine acil çare bulunmasını dileriz"⁴⁶. Antalya halkının bu talebi üzerine, Padişah tarafından bir İrâde-i Seniyye çıkarılmıştır. Bu padişah irâdesinde,

⁴² BOA. DH. MKT. nr.1896/114.

⁴³ BOA. DH. MKT. nr.1811/34.

⁴⁴ BOA. DH. MKT. nr.1816/131.

⁴⁵ Bu imza sahipleri; Süleyman (1), Ahmed, Mustafa, Süleyman (2), Yusuf, Mahmud, İsmail, Hüseyin, Salih, Resul ve Şakir'dir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Hususi, (BOA.İ.HUS.), Dosya No:5, Gömlek Sıra No:1310. R/65. Lef.1.

⁴⁶ Aynı Belge. Lef.1.

“Muhacirlerin hızlı bir şekilde hanelere ikame edilmeleri, ancak lüzumu kadar hane bulunmadığı takdirde muhacirlerin barakalarda ikame edilmelerinin sağlanması ile medreselerin tahliye edilerek, talebeye iade edilmesi ve bunların rahatsız edilmemesi” talimatı verilmiştir (15 Kasım 1892)⁴⁷.

Antalya’ya iskan edilen Kafkasya Muhacirleri’nden bir kısmı, bir çok asayiş olayının meydana gelmesine de sebep olmuştur. Metropolit imzası ile Isparta’dan Fener’deki Patrik Efendiye gönderilen telgrafta, “ Çerkeslerin İslâm mekteplerine gelir sağlayan mağazaları yaktıkları, Yahudilerin evlerini bastıkları, çiftliklerde adamlar yaraladıkları, fakir aileleri öldürdükleri, fakir Müslümanları para vermeğe mecbur ettikleri, Antalya’da gemilerin yola çıkmasına izin vermedikleri ve kereste tüccarların işsiz durdukları” gibi konularda bilgi verilmiştir. Ayrıca bu konu hakkında, 12 Mayıs 1893 tarihinde Mâbeyin-i Hümayun Baş Kitâbeti’nde görevli Lütfi Bey’e de malumat verilmiştir⁴⁸.

Antalya’ya bağlı Milli Köyü’nde iskan edilmiş olan Çerkesler ile Antalya’nın Varsak Köyü halkı arasında da, hayvan otlatma meselesinden dolayı bir kavga meydana gelmişti. Kavga esnasında Çerkesler yerli halktan birisini öldürmüş ve birkaç kişiyi de yaralamışlardı. Bunun üzerine Teke Mutasarrıflığı tarafından tahkikat yapılması ve sanıkların yakalanması için mülkiye ve adliye memurları ile zaptiye subaylarından teşekkül etmiş bir heyet derhal olay mahalline gönderilmişti. Ancak Çerkesler bu heyete karşı bir takım itaatsiz harekette bulunmuşlar ve katil ile diğer sanıkları teslim etmemişlerdi. Bunun yanında Çerkesler, Burdur yoluna doğru hareket etmişlerdi. Bu olaylar sonucunda Konya Vilâyeti tarafından, Isparta ve Burdur Mutasarrıflıkları’na cinayet ve yaralama olaylarına karışmış olan Çerkeslerin, bir fenalık meydana gelmeden iade edilmesi, ayrıca bunların içinde bulunan katil Çerkes Mahmud’un da yakalanması emredilmiştir. Bununla birlikte Teke Mutasarrıflığı’na da bu işi gürültüye getirmeden yalnız katil ve zanlıların hakimane tedbirlerle yakalanmaları ve bu konuda hiçbir fenalığın vuku bulmasına meydan verilmemesi talimatını verilmiştir. Ayrıca Çerkeslerin Antalya’da meydana getirdiği bu asayiş olayları hakkında, Konya Vilâyeti tarafından 4 Ağustos 1893 tarihinde, Mâbeyin-i Hümayun Baş Kitâbeti’ne de malumat verilmiştir⁴⁹.

Bunun yanında Antalya Sancağı’na bağlı İstanos Nahiyesi’nin Ballica Mevkii’ne Çerkez Muhacirler iskan edilmişler ve kendilerine bir miktar arazi verilmişti. Ancak muhacirler tarafından Padişahlık Makamı’na çekilen telgrafta; “

⁴⁷ Aynı Belge. Lef.2.

⁴⁸ BOA. Y. PRK. UM. nr.27/12.

⁴⁹ BOA.Y.PRK.UM. nr.28/15.

Ziraatlarına kafi kendilerine arazi verilmeyerek sıkıntı çekmekte olduklarını, bunun yanında hanelerinin önüne ekmiş oldukları bir miktar tütünün sökülmeğe teşebbüs edildiğini ve bu sebepten dolayı maişetlerini temin edecek miktarda arazi ita edilmesi ile beraber tütünlerinin bu senelik sökülmemesini, ayrıca köylerine bir cami-i şerifin inşa edilmesini” istemişlerdir. Dahiliye Nezâreti tarafından, muhacirlerin bu isteklerinin yerine getirilmesi ve neticenin bildirilmesi, 23 Ağustos 1895 tarihinde Konya Vilâyeti’nden talep edilmiştir⁵⁰.

GİRİT MUHACİRLERİ

Doğu Akdeniz’de Kıbrıs’tan sonra en büyük ada olan Girit, 1699 yılında Osmanlı hakimiyetine girmişti. Osmanlı Devleti yönettiği her bölgede uyguladığı adaletli ve hoşgörülü idare tarzını Girit’te de icra etmişti. Ancak 1821 yılında meydana gelen Yunan isyanından sonra Girit Adası’nda, fetihten itibaren devam eden huzur bozuldu⁵¹. Yunanlılar’ın büyük Yunanistan kurma hayalleri, 1864 yılında yedi adanın kendilerine verilmesi üzerine tekrar uyandı. Yunanistan bu maksatla ve adayı Osmanlı Devleti’nin hakimiyetinden kurtarmak için, halkı ayaklanmaya teşvik etti. Bu yüzden Girit, 1866 yılında ilk defa geniş ölçüde bir ayaklanmaya sahne oldu⁵². Bu ayaklanmadan sonra Girit’te meydana gelen olaylar sürekli olarak Giritli Rumların lehine ve Müslüman Türklerin aleyhine gelişti⁵³. Bunun sonucunda da 18 Aralık 1897 tarihinde büyük devletler, Girit’in özerkliğini ilan ettiler. Girit’in özerk olması ile birlikte, adadaki Rumlar, Müslüman Türklere saldırmaya başladılar. Bu saldırılar karşısında Girit Adası’nda güvenliği kalmayan Müslüman Türkler, Anadolu’ya hicret etmeye başladılar⁵⁴. Bu arada Girit’ten göç eden Müslüman Türklerin sayısı zaman geçtikçe artış göstermekte idi. Sadece 1898 yılı Aralık ayında İzmir üzerinden Anadolu’ya gelen göçmen sayısının her hafta birkaç yüz kişiyi aştığı, Aydın Vilâyeti tarafından Bâb-ı Âli’ye bildiriliyordu⁵⁵.

Girit Adası’ndan Anadolu’ya gelen Müslüman Türklerin, devlet tarafından iskan edildiği mahaller arasında Adana, Ankara, Konya, Suriye, Beyrut, Bingazi, Halep, Karahisar-ı Sahip ve Aydın Vilâyetleri gibi şehirler bulunmakta

⁵⁰ BOA. DH. MKT. nr.274/62.

⁵¹ Süleyman Beyoğlu, “Girit Göçmenleri (1821-1924)”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı:2, İstanbul 2000, s.123.v.d.

⁵² Cemal Tükin, “Girit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, XIV/89.

⁵³ A. Nühket Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Ankara 2000, s.21.

⁵⁴ Beyoğlu, aynı makale, s.123.v.d.

⁵⁵ Adıyeke, aynı eser, s.271.

idi⁵⁶. Ayrıca Konya Vilâyeti'ne bağlı olan Antalya Sancağı da Girit'ten hicret eden Müslüman Türklerin iskan edildiği yerlerden birisi olmuştur.

XIX. Yüzyılın son yıllarından itibaren Girit Adası'ndan Anadolu'ya, Müslüman Türklerin muhacereti başlamıştı. Bu esnada İzmir ve civarına gelen Girit Muhacirleri'nin sayısının artması üzerine, bunların iaşelerine tahsis edilen meblağa, aylık 20 bin kuruş daha tahsis ve ilave kılınması ve bu muhacirlerin yarısının Hüdavendigar veya Konya Vilâyetleri'ne iskan edilmelerinin sağlanması için, Aydın Vilâyeti tarafından sürekli olarak, Bâb-ı Âlî'ye telgraf gönderilmekte idi. Bu telgraflar da Bâb-ı Âlî tarafından Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı'na tevdi edilmekte idi. Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı'nın yapmış olduğu değerlendirme neticesinde, "İstenilen 20 bin kuruş zammın, hazineden senelik ita kılınmakta olan 500 bin kuruş muhacirîn tahsisatından üç aylık olarak ayrılmasına ve havale edilmesine, ayrıca Konya Vilâyeti'nde 5 bin haneye yakın muhacirîn iskanına uygun arazi bulunduğu, boş arazileri araştırmakla görevli olan komisyon tarafından tahkik ve haber verilmesi üzerine, adı geçen muhacirlerin yarısının acele olarak Konya Vilâyeti'ne iskan olunmasına" karar verilmiştir. Bu konu hakkında Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı'nın 13 Mart 1899 tarihinde yapmış olduğu talep üzerine, padişah tarafından bir İrâde-i Seniyye çıkarılmıştır. Bu padişah irâdesinin çıkmasından sonra, Muhacirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı, "Muhacirîn tahsisatına aylık 20 bin kuruş zam yapılmak sureti ile havale edilmesi hususunun Maliye Nezâreti'ne yazılmasını", Sadaret Makamı'ndan istemiştir. Ayrıca Muhacirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı, " Adı geçen muhacirlerin yarısının Konya Vilâyeti'ne nakil edilmelerini ve bu muhacirlerin Konya Vilâyeti'ne bağlı olan Antalya'ya ve Antalya'da bulunan münasip köylere toplu olarak, ayrıca içlerinde sanat sahibi olanların da, sanat sahibi bulunmayan köylere müteferrikan hızlı bir şekilde ikame ettirilmesini ve yerleştirilmesini", Aydın ve Konya Vilâyeti'nden talep etmiştir. Yine, "İskan işlemlerinin intizam ve hızlı bir şekilde cereyan etmesi için, mutemet memurlardan ve seçkin şahıslardan meydana gelen komisyonlar teşkil edilmesini", Konya Vilâyeti'ne tebliğ etmiştir⁵⁷.

Konya Vilâyeti de, "Vilâyetin her yerinin muhacirlerin iskanına uygun olmadığını, Antalya'da havası ve arazisi uygun olan mahallerin ne kadar nüfus alacağını vaktiyle bildirilmesine rağmen, şimdi 6 bin nüfusun yerleştirilme-

⁵⁶ Beyoğlu, aynı makale, s.131.

⁵⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı, (BOA. Y. MTV.), nr.188/57. Lef.1.

sinde bazı güçlükler olduğunu, daha önce Girit'ten Antalya'ya gelen 750 nüfus muhacirin iskan edilmelerine kadar, bu muhacirlerin işleri için aylık gerekli olan 15 bin kuruş tahsisatın tamamının maliyeden alınamadığını", Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı'na bildirmiştir. Bunun yanında, "Şimdi gönderilecek olan 6 bin nüfusun yaşaması için gerekli olan nesnelere temin edilmeden evvel, bunların iskanlarına karar verilmeye kadar idare ve işleri için aylık 120 bin kuruş tahsisatın, bu muhacirler sevk edilmeden önce acil olarak tertip ve ita edilmesini, muhacirlerin iskan işlerine bakmak ve sevk edilecek nüfusun iskan için lazım gelen meblağın ne kadar olacağını tayin etmek üzere, boş arazileri araştırmak ile görevli olan heyetin hemen Antalya'ya gönderilmesini ve vilayetten de iki bin kuruş maaşla bir memur ve katibin tayinine izin verilmesini", Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı'ndan talep etmiştir⁵⁸.

Ancak Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı tarafından, Konya Vilâyeti'nin bu taleplerine itibar edilmemiştir. Çünkü 28 Mart 1899 tarihinde, Konya Vilâyeti'ne verilen talimatta, "Boş arazileri araştırmak ile görevli olan heyetin yapmış olduğu araştırma ve tahkikat neticesinde, şimdilik 5 bin hane nin iskanına uygun boş arazi bulunduğunu haber vermelerine ve her hanede kaide olarak beş nüfus hesaplanması neticesinde, çok sayıda nüfusun iskan edilmesinin sağlanacağını, bunun için Konya Vilâyeti tarafından 6 bin nüfusun iskanında müşkül olacağını beyan edilmesine mahal bulunmadığını, şimdiye kadar maliyeden verilmekte olan yıllık 500 bin kuruştan aylık 120 bin kuruşun tertip ve havalesine imkan olmadığını ve bunun için aylık 120 bin kuruş tahsisatın verilmesini, komisyonun nakdi istihsalinden ileride tamamı ile ödenmek üzere, mahallinde çözmek için Aydın ve Konya Vilâyetleri'ne komşu olan Adana ve Hüdavendigâr Vilâyetleri'nin Ziraat Bank Şubeleri'nin Sandıkları'na tahammül derecelerine göre taksim edileceğini ve tahsisatın bu şubeler tarafından sağlanacağını, ayrıca iki bin kuruş maaşla memur istihdamına gerek olmadığını ve bunun için Konya Vilâyeti tarafından zenginlerden ve eşraftan mutemet bir zevatın veya vilâyet erkanından uygun birisi ile vazifeli katiplerden birisinin seçilmesini, yalnız bunlara usul ve nizam dairesinde harcırah ve maaşı olmayan zevata da uygun miktarda yevmiye verilmesini, iskan mahallinde de İdare Meclisi'nden ve sair mahalli münasip şahıslardan komisyonlar teşkil edilerek, iskan muamelesinde vilâyet merkezinden seçilmiş olan memurlarla işbirliği yapılmasını, iskan mevzusunda kötü muameleye meydan verilmemesini, iskan işinin hızlı ve intizam içinde gerçekleşmesine itina gösterilmesi

⁵⁸ Aynı Belge. Lef.2.

için iskan mahallinin vilâyet merkezi tarafından dolaşarak teftiş edilmesini, muhacirler için inşa kılınacak meskenler için gerekli olan kerestenin civarda bulunan miri ormanlardan parasız olarak tedarik edilmesini, bazı servet sahiplerinin ve iskan mahalline komşu olan köylerde yaşayan ahalinin mümkün olduğu kadar nakden ve amelen muhacirlere yardım etmelerinin sağlanmasını" talep etmiştir⁵⁹.

Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı, Konya Vilâyeti tarafından muhacirlerin iskan edilmesinde kullanılmak üzere talep edilen aylık 120 kuruş tahsisatın, Adana ve Hüdevendigâr Vilâyetleri Ziraat Bank Şubeleri'nin Sandıkları'ndan ödenmesi için, Nafia ve Ticaret Nezâreti'ne talimat verilmesini de, Bâb-ı Âlî'den istemiştir⁶⁰. Ayrıca Konya Vilâyeti'ne gelecek olan Girit Muhacirleri'nin iskan işlemleri ile ilgili olarak, mahalli ve merkezi yönetim tarafından gerçekleştirilecek olan çalışmalar hakkında, Padişaha da malumat vermiştir⁶¹.

19 Haziran 1899 tarihinde de Yunan Vapuru ile Aydın Vilâyeti'ne, Girit Adası'ndan 450 nüfus muhacir gelmiştir. Bunlardan 385'i iki gün sonra dubalar üzerine alınmış ve askeri tedbirler altında Aydın Vilâyeti tarafından Hacı Davut Vapuru'na bindirilerek Antalya'ya gönderilmiştir. Ayrıca Aydın Vilâyeti tarafından, bu konu hakkında Sadaret Makamı'na gerekli bilgi verilmiştir⁶². Sadaret tarafından da "Girit Adası'ndan Aydın Vilâyeti'ne gelen muhacirlerden 385'nin Antalya'ya gönderildiği dair malumat", Konya Vilâyeti'ne bildirilmiş ve bu konuda gerekli işlemin yapılması tebliğ edilmiştir. Bunun yanında Sadrazam tarafından bu konuda, Padişaha da bilgi verilmiştir (21 Haziran 1899)⁶³.

Muhacirlerin iskan edilmesi sırasında, mahalli yönetim tarafından, önemli miktarda masraf yapılmakta idi. Antalya mahalli yöneticileri tarafından da, Antalya'da ve Alanya'da bulunan muhacirler için, Hazine'den aşar gelirlerinden akçe sarf edilmesi talep edilmiş, ancak bu talebe Hazine tarafından izin verilmemişti. Ayrıca Antalya'nın vergi tahsisatı da mahalli masraflara yetmemekte idi. Bunun yanında Antalya'da şimdiye kadar muhacirlerin yiyecek ve erzakları ile inşaatları için, 124.200 kuruş miktarında bir para harcanmıştı. Konya Vilâyeti tarafından Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı'ndan, " Bu günde iskan masraflarının vergi tahsilatına hasredilmesi, iskan maddesini güçleştire-

⁵⁹ BOA. Y. MTV. nr.188/57. Lef.2.

⁶⁰ Aynı Belge. Lef.2.

⁶¹ Aynı Belge. Lef.2.

⁶² Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Sadaret Maruzatı, (BOA. Y. PRK. A.), nr.12/28, Lef.1-2.

⁶³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı, (BOA. Y. A. HUS.), nr.397/71.

ceğinden, sene-yi haliye aşar gelirinden para sarfına izin verilmesi" talep edilmiştir. Muhacirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı da Konya Vilâyeti'nin bu talebini, Maliye Nezâreti'ne bildirmiş, ayrıca bu talebin gerçekleşmesi için 7 Ekim 1899 tarihinde Sadaret Makamı'ndan yardım istemiştir⁶⁴. Sadaret tarafından bir gün sonra Maliye Nezâreti'ne, Konya Vilâyeti'nin bu talebinin yerine getirilmesi talimatı verilmiştir⁶⁵.

Ancak Maliye Nezâreti tarafından, "Konya Vilâyeti'nin öşür gelirlerinin harp tazminatı karşılığı olması ve bunun bir akçesinin bile diğer cihete sarfının uygun olmadığı, ayrıca bu sene ki aşar gelirleri hayli fazla ise de, harp tazminatı hesabı tamamen kapatılmaksızın, aşardan hazine hesabına akçe sarfının gayri mümkün olmasından dolayı, Antalya'daki Muhâcirîn-i İslâmiye'nin iâşe ve iskan masraflarının mülkiye memurlarının tahsilat emrine gayret ederek, diğer emval tahsilatının vilâyetin metruk kısmından temin ve tediyesi ile öşür gelirlerinin tamamen ve nakden şubeye teslim edilmesi", Sadaret Makamı'na bildirilmiştir (18 Ekim 1899)⁶⁶. Maliye Nezâreti'nin bu olumsuz cevabı hakkında, Sadaret tarafından 21 Ekim 1899 tarihinde Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı'na bilgi verilmiştir⁶⁷. Aynı tarihte Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı tarafından da, Konya Vilâyeti'ne, "Harp tazminatı tamamen kapatılmaksızın aşardan hazine hesabına akçe sarfı gayri mümkün olduğundan, Antalya ve Alanya'daki muhacirlerin iâşe ve iskan masraflarının tahsilata gayret olunarak, vilâyetin metruk kısmından temin ve tediyeye edilmesi, öşür gelirlerinin de tamamen şubeye teslim edilmesi emri", Maliye Nezâreti'nin yazısına dayanılarak tebliğ edilmiştir⁶⁸.

Bu arada Posta Vapuru ile İzmir'e 37 nüfus Girit Muhaciri gelmişti. Ancak bu muhacirler Antalya ve Mersin'de bulunan akrabalarının yanına gitmek istemişlerdir. Aydın Vilâyeti tarafından Girit Muhacirleri talepleri doğrultusunda, Antalya ve Mersin'e gönderilmiştir. Ayrıca bu konu hakkında Aydın Vilâyeti tarafından 11 Kasım 1899 tarihinde, Padişah'a bilgi verilmiştir⁶⁹.

XX. Yüzyılın ilk aylarında, Antalya'ya hicret eden muhacirlerin ikamet edecekleri hanelerin inşaatı kısım kısım tamamlanmakta idi: Antalya'da Girit'ten

⁶⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi (Odası), (BOA . A. MKT. MHM.), nr.508/5. Lef.1.

⁶⁵ Aynı Belge. Lef.2.

⁶⁶ Aynı Belge. Lef.3.

⁶⁷ Aynı Belge. Lef.4.

⁶⁸ Aynı Belge. Lef.5.

⁶⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Komisyonlar Maruzatı, (BOA.Y. PRK. KOM.), nr.10/49.

hicret eden Müslüman Türk Muhacirler için inşa edilmekte olan hanelerden, 60 tanesinin daha inşası ikmal edilmişti. İnşası tamamlanmış olan bu hanelere Girit Muhâcirîn-i İslâmiyesi, nakil ve ikame edilmişlerdir. Bu vesile ile Antalya'da bir tören yapılmıştır. Bu törene Antalya'da bulunan askeri ve mülki memurlar ile mahalli eşraf ve ulema da katılmıştır. Tören esnasında kurbanlar kesilmiş ve törene katılan halk tarafından padişaha teşekkür edilmiştir. Bu konuda, Antalya İskân-ı Muhâcirîn Memuru Hakkı Efendi tarafından 26 Şubat 1900 tarihinde, Konya Vilâyeti'ne malumat verilmiştir. Konya Vilâyeti de, Antalya'da meydana gelen bu gelişmeler hakkında, Dahiliye Nezâreti'ne bilgi vermiştir. Dahiliye Nezâreti de, kendisine intikal eden bu malumatı, Sadaret Makamı'na bildirmiştir⁷⁰.

Antalya Kasabası haricinde de Girit'ten hicret eden Müslüman Türkler için, inşa edilmekte olan hanelerden, 60 adetinin inşaatı tamamlanmıştı. Bu hanelere 234 nüfus muhacir, kurbanlar kesilerek iskan edilmişlerdir. Ayrıca bu hanelere muhacirlerin yerleştirilmesi törenine katılan davetliler tarafından, padişaha teşekkür edilmiştir. Bunun yanında Antalya'nın Çakallık Mevkisi ile Alanya'nın Manavgat Nahiyesi'nde de 110 hanenin inşası bitmiş ve bunlara da mahalli yönetim tarafından birkaç gün içinde, yeteri kadar nüfus muhacir yerleştirilmesi planlanmıştır. Yine Antalya'da muhacirler için yapılmış ve yapılmakta olan hanelerle ilgili olarak, Antalya İskân-ı Muhâcirîn Memuru tarafından Konya Vilâyeti'ne malumat verilmiştir. Konya Vilâyeti de 27 Şubat 1900 tarihinde bu konu hakkında Dahiliye Nezâreti'ne bilgi vermiştir. Dahiliye Nezâreti de, kendisine intikal eden malumatı, Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı'na ve Sadaret Makamı'na bildirmiştir⁷¹.

1900 yılının Mart ayının başında da Antalya'da ikmal olunan ve muhacirlere ait olan hanelerinin mevcudu 85'e baliğ olmuştu. Ayrıca Antalya'ya altı saat yürüyüş mesafesinde bulunan Antalya'nın Çakallık Mevkii'nde, muhacirlerin ikamesi için yapılmakta olan 70 hanenin inşası tamamlanmıştı. Bu hanelere yerleştirilecek olan 310 nüfus muhacir, özel olarak kiralan bir vapurla, iskan mahalline getirilmiştir. Burada yapılan törende, halk tarafından padişaha teşekkür edilmiş ve muhacirler hanelerine yerleştirilmiştir. Bunun yanında Çakallık Mevkii'nde iskan edilen muhacirlerin ihtiyacı olan camii şerif ile muhacirlerin kız ve erkek çocuklarına mahsus mektep, Eşraftan Mahmud ve biraderleri Ab-

⁷⁰ BOA. DH. MKT. nr.2312/22.

⁷¹ BOA. DH. MKT. nr.2312/80.

dullah ve Tefvik Efendiler tarafından bedel alınmaksızın inşa edilecekti (13 Mart 1900)⁷².

Girit'ten hicret eden Müslüman Türk Muhacirler için, Antalya'nın Alanya Kazası'nda inşa edilmekte olan hanelerden de, 22 tanesinin inşaatı tamamlanmıştır. Bu haneler için kaza memurları ile ulema ve eşrafın huzurunda kura çekilmiş ve kura sonucunda bu hanelere 88 nüfus muhacir yerleştirilmiştir. Bununla birlikte Antalya'da muhacirler için yapılmakta olan 102 hanenin de, inşaatı tamamlanmıştır. Bu vesile ile Antalya ve Alanya'da inşası tamamlanmış olan bu hanelerin, sahiplerine teslim törenine katılanlar tarafından padişaha teşekkür edilmiştir. Ayrıca muhacirler için Antalya'da 100 hanenin daha inşasına başlanılacaktır. Ancak bu hanelerden her biri, inşası ikmal edilmiş olan diğer hanelerden 60 cm. yüksek ve 50 cm. geniş yapılacaktır. Bunun yanında Antalya'da inşa edilecek olan bu yeni hanelerin fiyatı, daha önce inşası ikmal edilmiş olan hanelerin fiyatından 109 kuruş düşük tutulmuş ve bu haneler yeni fiyatı ile askıya çıkarılmıştır (26 Mart 1900)⁷³. Bu arada Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı tarafından, "Girit'ten hicret eden Müslüman Muhacirleri'nin ikamesi için Antalya ve Alanya'da inşası tamamlanmış olan hanelere, muhacirlerin yerleştirilmesi ve bu esnasında yapılan tören hakkında" Padişaha malumat verilmiştir⁷⁴.

Yine Aydın Vilâyeti tarafından Girit'ten gelen Müslüman Türk Muhacirleri'nden 96 nüfus, Antalya'da bulunan akrabaları yanında iskan olunmak üzere, Antalya'ya gönderilmiştir. Ancak Konya Vilâyeti tarafından, Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı'na gönderilen telgrafta özetle şöyle denilmektedir. "Bunların iskanına kafi Antalya'da yer olmadığı gibi, ziraat mevsimi de geçtiği için, bunlara belli bir müddet hazineden iaşeleri için yardım yapılması mecburiyeti meydandadır. Antalya'da bu muhacirlerin akrabaları bulunmadığından, İzmir Komisyonu tarafından bu sevk işleminin yapılması, İskân Muamelatı'na uygun değildir. Muhacirleri hızlı bir şekilde oraya-buraya hicrete teşvik etmek ve mallarını değersizce Yunanlılara aldırarak, menfaat temin etmek üzere, Atina Komitesi'nin teşebbüsüne İzmir Sevk Memuru Giritli Kavur-zâde Hasan Efendi'nin yardım ettiği söylentisi ortada dolaşmaktadır. Yalnız ortada dolaşan bu söylentinin, adı geçen şahsın sabık ahvaline uygun düşmesi ihtimal dahilinde bulunmaktadır. Esasen hicret edecek muhacirlerin iskan mahalli, Komisyon-u Alî tarafından kararlaştırılmakta ve iskan yerleri

⁷² BOA. DH. MKT. nr.2323/34.

⁷³ BOA. Y. MTV. nr.201/6. Lef.1.

⁷⁴ Aynı Belge. Lef.3.

hazırlandıktan sonra vilâyete malumat verilmektedir. Ancak bu işlemler tamamlandıktan sonra, muhacirlerin iskan mahalline hareket etmeleri lazım gelmektedir. Şu anda düşünülen şey ise, adı geçen muhacirlerin Antalya'da iskanlarının ve işlerinin sağlanması, ayrıca ikmal olunan 400 haneden başka, muhacirlerin muhtaç oldukları 300-400 hanenin nerede ve ne suretle inşa olunacağıdır. Evvel ve ahir bildirildiği üzere Antalya'da iskana uygun arazi kalmamasından dolayı, bunlardan bir kısmı Finike İskelesi'nde iskan edilmek istenilmiştir. Ancak muhacirler bunu katiyen kabul etmeyerek Antalya ve Alanya'yı tercih etmişlerdir. Ağnam Resmi ile öşre dokunulmayarak vilâyete bırakılması ve tedricen alınacak olan cüzi bir varidat-ı müteferrikadan, muhacirlerin iskan masraflarının ödenmesi hakkında Maliye Nezâreti'ne talimat, ayrıca İzmir'e mevzuat hilafına harekete devam edilmemesi emrinin verilmesini dilerim" ⁷⁵.

Bunun üzerine Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı tarafından, "Girit Muhacirlerinden bu defa 96 nüfus, Antalya'daki akrabaları yanında iskan olunmak üzere gönderilmiş ise de, bunların iskanına kafi Antalya'da yer olmadığı ve Antalya'da bu muhacirlerin akrabalarının bulunmadığı, ayrıca Antalya'ya muhacir gönderilmemesi gerektiği", Aydın Vilâyeti ile Sevkiyata Memur olan Ferik Şakir Paşa'ya bildirilmiş ve bu konuda gerekli işlemin yapılması talimatı verilmiştir. Ayrıca Konya Vilâyeti'nin göndermiş olduğu telgraf, önemi-ne binaen, padişaha tevdi edilmiştir (13 Nisan 1900)⁷⁶.

1900 yılının Haziran ayı bilgilerine göre, Antalya'da muhacirlerin iskanı için 84 hane daha inşa edilmiştir. Bunlarla birlikte Antalya'da inşası tamamlanmış hane sayısı 186'ya çıkmıştır. Böylece Antalya ve Alanya'da inşa ve ikmal olunan hanelerin sayısı da 367'a ulaşmıştır. Bunun yanında Antalya ve Alanya'da 350 hanenin de inşasına devam edilmektedir. Konya Vilâyeti, Antalya İskân-ı Muhâcirîn Memurluğu tarafından, Antalya ve Alanya'daki muhacirlerin ikamesi için yapılmakta olan bu haneler hakkında kendisine verilen malumatı, Dahiliye Nezâreti'ne bildirmiştir. Dahiliye Nezâreti de bu konu hakkında, 19 Temmuz 1900 tarihinde Sadaret Makamı'na bilgi vermiştir⁷⁷.

Bir müddet sonra Antalya'nın Boğazak Mevkii'nde inşa edilmekte olan ve muhacirlerin ikame edilecekleri hanelerinden 50 tanesi ikmal edilmiştir. Bu hanelere 211 nüfus muhacir iskan edilmiştir. Bu konuda Konya Vilâyeti'nin 22

⁷⁵ Aynı Belge. Lef.2.

⁷⁶ Aynı Belge. Lef.3.

⁷⁷ BOA. DH. MKT. nr.2376/47.

Ekim 1900 tarihinde verdiği bilgiye dayanılarak, Dahiliye Nezâreti tarafından Sadaret Makamı'na gerekli malumat verilmiştir⁷⁸.

Bu arada Girit'ten hicret eden ve Antalya'ya sevk olunmuş olan Müslüman Türk Muhacirlerin, Antalya'da iskan edilme işlemleri yerine getirilmiş ve bunun neticesinde Antalya'da müstakil iki mahalle ve beş köy teşekkül etmiştir. Antalya'da teşekkül eden köy ve mahalleler şunlardır; Antalya Kasabası'nın Şarmpol Mevkii'nde Hamidiye Mahallesi, Antalya'nın Alanya Kazası'nın Hasbahçe Mevkii'nde Sultaniye Mahallesi⁷⁹, Eski Antalya'da Selimiye Köyü, Çakallık Mevkii'nde Kadriye Köyü, Boğazak Mevkii'nde Ahmediye Köyü, Karaburun Mevkii'nde Burhaniye Köyü ve Nikyet Mevkii'nde Mecidiye Köyü. Antalya'ya sevk edilen muhacirlerin, Antalya'da iskan edildiği ve bunun neticesinde teşekkül eden mahalle ve köy isimleri hakkında, Konya Vilâyeti Meclisi İdaresi tarafından 22 Ekim 1900 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne bir mazbata gönderilmiştir. Dahiliye Nezâreti de, Sadaret Makamı'na bu konu hakkında malumat vermiş ve gerekli işlemin yapılmasını istemiştir (25 Kasım 1900)⁸⁰.

Bunun yanında Antalya'da iskan edilecek olan muhacirler için yapılmakta olan 66 hanenin, inşaatı ikmal edilmiştir. Bu hanelere yaşlı ve genç 310 nüfus muhacir yerleştirilmiştir. Ayrıca muhacirlerin hanelerine yerleştirilmesi esnasında, bir tören yapılmış ve bu törene katılan halk tarafından padişaha teşekkür edilmiştir. Bu konu hakkında Konya Vilâyeti tarafından, Dahiliye Nezâreti'ne malumat verilmiştir. Dahiliye Nezâreti de 19 Ağustos 1901 tarihinde "Antalya'da yapılan bu çalışmalar hakkında" Sadaret Makamı'nı bilgilendirmiştir⁸¹.

Bu esnada Antalya'da iskan edilmiş olan muhacir çocukları için, Antalya'nın Hamidiye Mahallesi'nde, 200 öğrenciyi alabilecek kapasitede bir Mekteb-i İbtidaiyye ve muhacirlerin dini görevlerini yerine getirmeleri için bir Mescid-i Şerif inşası gerekli görülmüştü. Konya Vilâyeti'nin talebi üzerine, Muhâcirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı tarafından, Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi'ne gönderilen yazıda; "Yapılacak olan bu inşaatlar için 20 bin kuruş miktarında bir paranın tahsis ve sarfına izin verilmesi" istenmiştir. Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi de 18 Ağustos 1902 tarihinde yapmış olduğu toplantıda, "Antalya'nın Hamidiye Mahallesi'nde yapılacak olan Mekteb-i İbtidaiyye ve

⁷⁸ BOA. DH. MKT. nr.2420/6.

⁷⁹ Bu mahalle, Cumhuriyetin ilk yıllarında Muhacir Mahallesi ismi ile anılmıştır. Ali Rıza Gönüllü, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Alanya (1908-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2008, s.114.

⁸⁰ BOA. DH. MKT. nr.2427/120.

⁸¹ BOA. DH. MKT. nr.2525/34.

Mescid-i Şerif'in inşası için gerekli olan 20 bin kuruşun, Muhâcirîn Tahsisatına mahsuben verilmesini" uygun görmüştür⁸². Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi'nin almış olduğu bu olumlu karar üzerine, Sadaret tarafından 28 Ağustos da Padişahlık Makamı'na bir tezkere gönderilmiş ve bu tezkerede "Antalya'nın Şarampol Mevkii'nde bulunan Hamidiye Mahallesi'nde iskan olunan muhacirler için 20 bin kuruş sarfı ile bir mektep ile bir mescid-i şerif inşası ve meblağ-ı mezburun Muhâcirîn Tahsisatı'na mahsuben havale-i tediyesi hususunun Maliye Nezâreti'ne tebliği ve Dahiliye Nezâreti ile Muhacirîn-i İslâmiye Komisyonu Birinci Azâlığı'na malumat itası hakkında, Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi'nden kaleme alınan mazbata ekleri ile beraber arz ve takdim kılındığı" ifade edilmiştir. Sadaret'in bu tezkeresi Padişah tarafından uygun görülmüş ve bu konu ile ilgili bir İrâde-i Seniyye çıkarılmıştır (10 Eylül 1902)⁸³.

Bu arada Girit'teki Türklerin katledilmesi, Bab-ı Ali'nin olaylar karşısında çaresiz kalması, halk arasında Yunan aleyhtarlığını güçlendirmiştir⁸⁴. Yunanlıların adım adım Girit'i ele geçirmeleri karşısında Bâb-ı Âlî, halkın bu konudaki hassasiyetini de kullanarak, Yunanlılara karşı genel bir boykot ilan etti (Mayıs 1910)⁸⁵. Devletin almış olduğu bu boykot kararına, Antalya halkı tarafından da iştirak edilmiştir. 14 Haziran 1910 tarihinde Antalya'ya gelen Yunan Vapuru'na halk tarafından bir yarım boykot uygulanmıştır. Ancak Teke Mutasarrıflığı tarafından, Antalya halkının bu boykot hareketine, gelecek haftada devam edilebileceği düşünülmekte idi. Ayrıca bu dönemde Antalya'ya Yunan Vapuru ile Amerikan bandıralı Hacı Davud Vapuru'ndan başka vapur da uğramamakta idi. Bunun üzerine Teke Mutasarrıflığı tarafından, bu durum karşısında yapılacak işlemler hakkında Konya Vilâyeti'nden malumat istenmiştir. Konya Vilâyeti de, "Ahali tarafından yapılacak olan boykota, mahalli yönetim tarafından müdahale edilmezse, anasır arasında nifak meydana geleceğinden, boykotun engellenmesi için gerekli tedbirin alınmasını" Teke Mutasarrıflığı'ndan talep etmiştir. Konya Vilâyeti tarafından Antalya meydana gelen bu boykot olayı, Dahiliye Nezâreti'ne de bildirilmiş ve bu konuda daha neler yapılabileceği sorulmuştur⁸⁶. Dahiliye Nezâreti cevabi yazısında, "Konya Vilâyeti'nin boykot hak-

⁸² BOA. İ. DH. Dosya No:1401, Gömlek Sıra No: 1320. C/5. Lef.1.

⁸³ Aynı Belge. Lef.2.

⁸⁴ Beyoğlu, aynı makale, s.134.

⁸⁵ Beyoğlu, aynı makale, s.134.

⁸⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, (BOA.DH.KMS.), nr.105/12 Lef. 1.

kındaki düşüncesini ve bu konuda Antalya Mutasarrıflığı'na yapmış olduğu tebliği uygun bulduğunu" bildirmiştir (18 Haziran 1910⁸⁷).

II. Meşrutiyetin ilan edilmesinden bir müddet sonra, dönemin getirdiği romantizm içinde, devletin ve devletin yönetim biçimi ile dönemin padişahlarının isimleri, Antalya'da teşkil edilmiş olan muhacir köylerine verilmek istenmiştir. Antalya'da Girit Muhacirleri'nin iskan edildiği mahallerden birisi olan Antalya'nın Hamidiye Mahallesi'nin ihtiyar heyeti ve mahalle halkı tarafından verilen dilekçeye dayanılarak, Konya Vilâyeti tarafından 23 Ağustos 1910 tarihinde Dahiliye Nezâreti'nden; "Hamidiye Mahallesi isminin Osmaniye'ye tebdil edilmesi ile beraber, burada yeniden inşa olunan Camii Şerife; Reşadiye ve Mekteb-i İbtidaiyye'ye de Meşrutiyet isimlerinin verilmesi" talep edilmiştir⁸⁸. Dahiliye Nezâreti de Konya Vilâyeti'nin bu talebini 5 Eylül de Sadaret Makamı'na bildirmiş ve bu konuda gerekli işlemin yapılmasını istemiştir⁸⁹. Talep edilen bu yeni isimler ve isim değişiklikleri Sadaret tarafından da uygun görülmüş ve bu talep hakkında Padişahlık Makamı'na bir tezkere gönderilmiştir⁹⁰. Bu tezkerede şöyle denilmektedir. "Antalya'da Girit Muhacirleri'nin iskan edildiği Hamidiye Mahallesi isminin Konya Vilâyeti'nin yazısı üzerine, Osmaniye'ye tebdili ile yeniden inşa olunan Camii Şerif'in Reşâdiye ve Mekteb-i İbtidaiyye'nin de Meşrutiyet namlarıyla isimlendirilmesi hakkında Dahiliye Nezâreti'nin tezkiresi ekleri ile birlikte arz ve takdim olunmuştur". Sadaret tarafından gönderilen bu tezkere, Padişah tarafından da uygun görülmüş ve bu talep doğrultusunda 10 Eylül de, bir İrâde-i Seniyye çıkarılmıştır⁹¹. Padişah irâdesinin çıkması üzerine Sadaret tarafından Dahiliye Nezâreti'ne, "Antalya'da Girit Muhacirleri'nin iskan edildiği mahallenin isminin Osmaniye'ye tebdil edildiği, ayrıca yeniden inşa olunan Camii Şerifin; Reşadiye ve Mektebi İbtidaiyye'nin de; Meşrûtiyet isimleri almasının uygun görüldüğü" bildirilmiştir. Ayrıca Dahiliye Nezâreti'nden padişah irâdesine uygun olarak hareket edilmesi" istenmiştir (14 Eylül 1910)⁹². Dahiliye Nezâreti de, bu konu hakkında Konya Vilâyeti'ne malumat vermiş ve gerekli işlemin yapılmasını talep etmiştir (18 Eylül 1910)⁹³.

⁸⁷ Aynı Belge. Lef.2.

⁸⁸ BOA. İ.DH. Dosya No: 1483, Gömlek Sıra No: 1328.N/5. Lef.1.

⁸⁹ Aynı Belge. Lef.2.

⁹⁰ Aynı Belge. Lef.3.

⁹¹ Aynı Belge. Lef.4.

⁹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti İdarî Kısım Belgeleri, (BOA. DH.İD.), nr.85/1. Lef.1.

⁹³ Aynı Belge. Lef.2.

Kısa bir süre sonra Şûrâ-yı Devlet tarafından, Girit'ten hicret eden Müslüman Türk Muhacirler için, Antalya Kasabası'nda yeniden tesis edilen mahalleye Umrân-ül-Hâmid ve Antalya'nın Çakallık Mevkii'nde teşkil edilen köye de Ma'mûret-ül- Hâmid ismi verilmesine karar verilmiş ve bu konuda bir İrâde-i Seniyye çıkmıştır. Bu durum hakkında Dahiliye Nezâreti tarafından 28 Ekim 1910 tarihinde gerekli muamelenin yapılması için Konya Vilâyeti'ne, Divân-ı Hümâyûn Beylikçiği'ne ve Sicil-i Nüfus İdâre-yi Umûmiyesi'ne bilgi verilmiştir. Ayrıca Dahiliye Nezâreti, bu konu hakkında Maliye ve Defter-i Hakani Nezâretleri ile Ser Askerlik'e de malumat vermiştir⁹⁴.

Bu arada Antalya halkı arasında, Yunanlılara karşı olumsuz havanın devam ettiği görülmektedir. Bu defa Antalya'da iskan edilmiş olan Girit Muhacirleri tarafından Yunanlılara karşı bir boykot uygulaması ortaya konulmuştur. 26 Haziran 1911 tarihinde Antalya'da iskan edilen bazı Girit Muhaciri vatandaş tarafından, Antalya'da bulunan Yunanlı Esnafın dükkanlarına gidilmiş ve bu şahıslara, boykot yaptık diyerek dükkanlarını açmamaları konusunda talimat verilmiştir. Giritli Muhacirlerin bu hareketine yüzü aşkın ekmekçi esnafı, gezici esnaf ve kahveci esnafı da iştirak etmiştir. Bunun üzerine devriye kolları çıkarılmış ve meydana gelen kalabalık dağıtılmıştır. Ayrıca Yunanlı esnafın dükkanlarını açması temin edilmiştir. Yine bu olaya sebep olanlar hakkında kanuni muamele yapılmıştır. Bunun yanında Antalya'da meydana gelen bu olay, aynı gün Teke Mutasarrıflığı tarafından Konya Vilâyeti'ne bildirilmiştir. Konya Vilâyeti de bu olay hakkında Dahiliye Nezâreti'ne malumat vermiştir⁹⁵. Dahiliye Nezâreti tarafından da, Konya Vilâyeti'ne, "Bir daha bu tarz bir hareketin olmaması için gerekli tedbirin alınması ve şimdiden bu olaya sebebiyet verenler hakkında icap eden kanuni muamelenin yapılması" talimatı verilmiştir⁹⁶.

Yunanlılar tarafından Girit Adası'ndaki Müslüman Türklere yapılan mezalim daha sonraki yıllarda da devam etmiş ve bunun üzerine Antalya Milletvekili Ahmet Saki (Derin)⁹⁷ ve iki arkadaşı tarafından İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı'na "Yunan Hükümeti tarafından Girit'teki İslâm ahaliye mezalim tatbik edildiği, bu sebepten dolayı nakillerinin sağlanması ve gerekli tedbirlerin alınması ile ilgili bir muhtıra" verilmiştir. Ayrıca bu muhtıra hakkında, Atina'da bulu-

⁹⁴ BOA. DH. MKT. nr.2421/10.

⁹⁵ BOA. DH. KMS.nr.108-1/9, Lef.1.

⁹⁶ Aynı Belge. Lef.2.

⁹⁷ Ahmet Saki (Derin) (1876-1944); "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde II. ve III. Dönem Antalya Milletvekili olarak görev yapmıştır. Görevi esnasında Genel Kurulda 29 değişik konuda söz alarak konuşma yapmıştır". Bu konuda bakınız. Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem (1923-1927)*, Ankara 1995, s.89-90

nan Muhtelit Mübadele Heyeti Türk Vekilleri Reisi Tevfik Rüştü Bey⁹⁸ ile Mübadele ve İskan Vekâleti'ne malumat verilmiştir⁹⁹. Ancak, bu muhtıraya, İcra Vekilleri Heyeti tarafından, “ Henüz mübadele başlamadığı için, Yunanlılar tarafından mezalime uğrayan Girit Adası'ndaki Müslüman Türklerin nakil işleminin yapılamayacağı” cevabı verilmiştir (30 Eylül 1923)¹⁰⁰.

Bir müddet sonra 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Yunan Hükümeti arasında imzalanan “Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” gereğince¹⁰¹, Girit Adası'nda yaşayan ve Yunanlılar tarafından zulme uğrayan Müslüman Türkler de, Anadolu'ya göç etmişlerdir¹⁰².

SONUÇ

Tarih boyunca sürekli göç alan Antalya, Osmanlı Devleti Dönemi'nde de Müslüman Türk Muhacirlerin iskan edildiği önemli şehirlerden birisidir. Bilhassa XIX. Yüzyılın son yıllarından itibaren, hakim devlet ve milletlerin zulmü sonucunda Rumeli'den, Kafkasya'dan ve Girit'ten hicret eden yüzlerce Müslüman Türk Muhacir, Osmanlı Devleti tarafından Antalya'ya sevk edilmiş ve burada iskan edilmişlerdir.

Antalya'ya sevk edilen muhacirler, karayolundan ziyade, genellikle deniz yolu ile Antalya'ya gelmişlerdir. Osmanlı memleketinin diğer köşelerinde olduğu gibi, Antalya'ya sevk edilen muhacirler de, mahalli ve merkezi yönetimin devamlı işbirliği yapması sonucunda, sağlıklı bir şekilde burada iskan edilmişlerdir. Antalya'ya sevk edilen muhacirlerin, devlet tarafından nakil, iaşe ve barınma ihtiyaçları karşılanmıştır. Ayrıca muhacir evlerinin inşasında kullanılacak olan keresteler, devlet tarafından miri ormanlardan bedelsiz olarak tahsis edilmiştir. Bunun yanında muhacirlere maiyetlerini temin etmek için, bir miktar arazi tahsis edilmiştir.

Antalya'ya gelen muhacirlere, mahalli halk tarafından da maddi ve manevi her türlü yardım yapılmıştır. Hayırsever vatandaşlar tarafından, muhacirlerin ikamet etmelerini sağlamak için çok sayıda ev ile cami ve okul inşa edilmiştir. Bununla birlikte Antalya'da mevcut olan boş araziler üzerinde, muhacirlerin

⁹⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muamelat Genel Müdürlüğü, (BCA. Mua.) Fon Kodu (F. K.) 030.010.0.0. Yer Numarası, (Y. N.) 123.873.16. Lef.1.

⁹⁹ BCA. Mua. F. K. 030.010.0.0. Y. N. 123.874.34.

¹⁰⁰ BCA. Mua. F. K. 030.010.0.0. Y.N.123.873.16. Lef.2.

¹⁰¹ İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, Ankara 1983, I/177.; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara 1986, s.321.

¹⁰² Beyoğlu, aynı makale, s.136.

iskan edildiği yeni mahalle ve köyler teşekkül etmiştir. Bu mahalle ve köyler ile muhtelif kurumlara verilen isimler arasında dönemin padişahlarının, devletin ve devletin yönetim biçiminin isimleri bulunmaktadır. Ayrıca Antalya'ya muhacirlerin sevk ve burada iskan edilmeleri, Antalya'nın nüfusunun artmasına katkı sağlamıştır.

Antalya'ya sevk edilen muhacirlerin işlerinin temin edilmesinde ve barınmalarının sağlanmasında bir çok problem de meydana gelmiştir. Bazı zamanlarda muhacirler gelmiş oldukları coğrafi bölgeye benzemeyen, arazilerde iskana tabi tutulmuşlar ve bu hadisede, muhacirler arasında huzursuzluk doğmasına sebep olmuştur. Ancak Antalya'da meydana gelen bütün bu olumsuzlukların çözüme kavuşması için mahalli ve merkezi yönetim tarafından her türlü tedbir alınmıştır. Ayrıca münferitte olsa yerli halktan bazı şahıslar, topraklarına muhacirlerin iskan edilmesinden rahatsız olmuşlar ve bunun önlenmesi için mahalli ve merkezi yönetime başvurmuşlardır.

Bunun yanında iskan esnasında ve iskandan sonra mahalli halk ile muhacirler arasında bazı tatsız olaylar da meydana gelmiştir. Bilhassa Antalya'da bazı muhacir grupları öldürme ve yaralama olaylarına sebep olmuşlardır. Ayrıca şehir içinde güvenliği bozucu hareketlere yeltenmişler ve devlet görevlilerine saldırmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin ulaşmış olduğu tabii sınırlarından geri çekilmesi esnasında ve Rusların Kafkasya'da uygulamış olduğu tehcir neticesinde, Osmanlı toprakları Müslüman Türk Muhacirlerin hicret ettiği bir sığınak olmuştur. Bu muhacirler sevk ve iskan esnasında bir çok eziyet ve sıkıntı çekmişler, ayrıca çok sayıda insan hayatını kayıp etmiştir. Ancak muhacirler gelmiş oldukları Anadolu topraklarında ve Antalya'da, devlet yetkilileri ve mahalli halk tarafından saygı ve itibar görmüşlerdir. ©

KAYNAKLAR

1.ARŞİV BELGELERİ

1.1.BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

1.1.1.Bâb-ı Âlî Belgeleri

1.1.1.1.1310 Öncesi İrâde Dahiliye, (İ. DH).

1.1.1.2.1310 Sonrası İrâde Dahiliye, (İ. DH).

1.1.1.3.1310 Sonrası İrâde Hususi, (İ. HUS).

1.1.1.4.Sadaret Mektubî Kalemî Mühimme Kalemî (Odası), (A. MKT. MHM.).

1.1.2.Yıldız Sarayı Belgeleri

1.1.2.1. Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı, (BOA. Y. A. HUS.).

1.1.2.2.Yıldız Perakende Evrakı Komisyonlar Maruzatı, (BOA.Y. PRK. KOM.).

1.1.2.3.Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratı, (BOA. Y. PRK. UM.).

1.1.2.4.Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat, (BOA. Y. PRK. ASK.).

1.1.2.5.Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı, (BOA. Y. MTV.).

1.1.2.6.Yıldız Perakende Evrakı Sadaret Maruzatı, (BOA. Y. PRK. A.).

1.1.3.Dahiliye Nezâreti Belgeleri

1.1.3.1. Dahiliye Nezâreti Mektubi Kalemî, (DH. MKT.).

1.1.3.2.Dahiliye Nezâreti İdarî Kısım Belgeleri, (BOA. DH.İD.).

1.1.3.3.Dahiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, (BOA.DH.KMS).

1.2.BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

1.2.1.Muamelat Genel Müdürlüğü, (Mua.).

1.2.2.Toprak İskan Genel Müdürlüğü, (TİGM.).

2.SÂLNÂMELELER

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1285.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1302.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1303.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1304.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1305.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1312.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1314.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1322.

3.KİTAP VE MAKALELER

Adıyeke, A.Nükhet, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Ankara 2000.

- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara 1986.
- Beyoğlu, Süleyman, "Girit Göçmenleri (1821-1924)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 2, İstanbul 2000, s.123-138.
- Hayati Doğanay, "Dıştan Anadolu'ya Göçün Nüfus Artışı Üzerindeki Etkilerine Genel Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Sayı: 12, Ankara 1980, s.351-378.
- Gönüllü, Ali Rıza Gönüllü, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Alanya (1908-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2008.
- Gönüllü, Ali Rıza, *Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.), İstanbul 2008.
- Güçlü, Muhammet, *XX. Yüzyılın İkinci Yarısında Antalya*, Antalya 1997.
- Halaçoğlu, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)* Ankara 1995.
- Konyalı, İbrahim Hakki, *Alanya (Alaiyye)*, İstanbul 1946.
- İpek, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, Ankara 1999.
- İpek, Nedim, *Mübadele ve Samsun*, Ankara 2000.
- İpek, Nedim, "Bosna-Hersek Göçü (1878-1914)", *Prof. Dr. Hakki Dursun Yıldız Armağanı*, İstanbul 1995, s.295-308.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ankara 1977.
- Karpat, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çeviri: Bahar Tırnakçı, İstanbul 2003.
- Ortaylı, İlber, *Tanzimat'tan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)*, Ankara 1974.
- Öztürk, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem (1923-1927)*, Ankara 1995.
- Saydam, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara 1997.
- Soysal, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, I, Ankara 1983.
- Tukin, Cemal, "Girit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIV, İstanbul 1996, s.85-93.

EKLER

Ek. 1. Antalya Muhâcirîn Komisyonu Reis ve Azaları.

Ek.2. 1906 yılı Antalya ve Alanya İskân-ı Muhâcirîn Komisyonu Reis ve Azaları

YILLAR						
	1884 ¹⁰³	1885 ¹⁰⁴	1886 ¹⁰⁵	1887 ¹⁰⁶	1894 ¹⁰⁷	1896 ¹⁰⁸
REİS	Mehmet Galip Efendi	Mehmet Galip Efendi	Raşid Efendi	Raşid Efendi	Rifat Bey	Rifat Efendi
AZALAR	Mustafa Nafiz Efendi	Hacı Mehmet Efendi	Hafız Mehmet Efendi	Hafız Mehmet Efendi	Rıza Bey	Zihni Bey
	Hacı Mehmet Efendi	Pandili Efendi	Pandili Efendi	Pandili Efendi	Zihni Bey	Süleyman Efendi
	Hafız Hacı Ali Efendi	Nevfel Bey	Nevfel Bey	Nevfel Bey	Süleyman Efendi	Hakkı Bey
	Pandili Efendi	Osman Efendi	Osman Efendi	Osman Efendi	Hakkı Bey	Rıza Bey
	Nevfel Bey	Hacı Kostanti Efendi	Hacı Kostanti Efendi	Hacı Kostanti Efendi	Rifat Efendi	Hacı Ligori Efendi
	Osman Efendi				Hacı Ligori Efendi	
	Hacı Kostanti Efendi					
Katip	Celalettin Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi		

	ANTALYA ¹⁰⁹	ALANYA ¹¹⁰
REİS	Mutasarrıf Bey	Kaymakam Hasan Nahit Bey
AZALAR	Muhasebeci Bey	Mal Müdürü Hayrettin Efendi
	Belediye Reisi Ömer Efendi	Ahmet Asım Efendi
	Hüsnü Efendi	Müftü-zâde Hüseyin Efendi
	Hacı Yani Efendi	
	Belediye Baş Katibi Tevfik Efendi	

¹⁰³ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1302, s.114.¹⁰⁴ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1303, s.231.¹⁰⁵ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1304, s.182.¹⁰⁶ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1305, s.183.¹⁰⁷ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1312, s.177.¹⁰⁸ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1314, s.173.¹⁰⁹ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1322, s.144.¹¹⁰ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1322, s.165.